

MUDRÁK JÓZSEF

FELSŐOKTATÁSI ÉS TUDOMÁNYOS INTÉZMÉNYEK KÉPVISELETE A MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉS FELSŐHÁZÁBAN 1927–1944

REPRESENTATION OF THE HIGHER EDUCATIONAL AND SCIENTIFIC INSTITUTIONS IN THE UPPER HOUSE OF THE HUNGARIAN PARLIAMENT IN 1927–1944. The Upper House, what was the second chamber of the Hungarian Parliament, was functioning between 1927 and 1944 and followed the image of the Main House (House of Magnets) before 1918, but operated in a more democratic spirit and structure. Besides the aristocrats and the leaders of the church, the representatives of the higher educational and scientific institutions, and economic organizations deserved a place. The study overviews the Upper House representation of the Hungarian Academy of Sciences, universities in the capital and in the country, other scientific organizations, and other institutions of higher education, and there is enclosed a list of the representatives of the above mentioned institutions exactly to the day.

A Magyar Királyság rendi országgyűlése 1608 óta két külön szekcióban (Alsótábla és Felsőtabla) működött,¹ utóbbiban az arisztokraták (korabeli szóhasználattal főurak, főrendek), a római katolikus egyházi vezetők és a vármegyék főispánjai kaptak helyet.

A kiegyezés után visszaállított parlament szerkezete az 1848-as alapokhoz nyúlt vissza, a második tábla „reformja”, azaz valamiféle átalakítása 1885-ben következett be,² amikor is a „Felsőtabla” elnevezés helyett a „Főrendiház” névre tértek át, ugyanakkor a főispánok kimaradtak, az elfogadott egyházak arányosabb elosztást kaptak és az uralkodó is nevezhetett ki tagokat, főleg a társadalmi élet prominensei közül. Azonban az arisztokrácia túlsúlya megmaradt, maga az elnevezés is a főrendek meghatározó szerepére utalt. Nem csoda, hogy ez a második kamara passzívabb szerepet játszott, a tagság valamiféle kitüntetéssé vált, a fiatalabb és politikai karrierre vágyó arisztokraták inkább a képviselőházban próbáltak szerephez jutni.

Ezek fényében érthető, hogy az 1918-as polgári forradalom a régi rendszer egyik elavult jelképének, a Főrendiháznak az eltörlésében gondolkodott; inkább az egykamarás, népképviselői rendszer mellett tört lándzsát. A Főrendiház akkori elnöke, báró Wlassics Gyula 1918. november 26-án azonban nem oszlatta fel a Főrendiházat, hanem csupán kimondta az ülések berekesztését. Jogi ügyeskedése később jó alaphoz járult az intézmény feltámasztásakor, hiszen az jogilag nem is szűnt meg.

¹ 1608. évi I. tc.

² 1885. évi VII. tc.

A Horthy-rendszer megszilárdulása, a bethleni konszolidáció sikere, majd a királypuccsok és a frankhamisítási per kellemetlenségei után 1926-ra jutott oda kormányzat, hogy a második kamara visszaállítását végrehajtsa, jelezve ezzel is az 1918-al való jogfolytonosságot.³

A felsőházi törvény előkészítését még 1921-ben Tomcsányi Vilmos Pál igazságügy-miniszter kezdte meg, a törvény kidolgozásában nagy szerepet kapott fivére, Tomcsányi Móric budapesti jogászprofesszor (később mindketten felsőházi tagok). A javaslat a már említett bel- és külpolitikai események miatt csak 1926-ra került a képviselőház elé, a Magyar Törvénytárba 1926. évi XXII. törvénycikként vonult be, és ez alapján 1927 januárjában alakulhatott meg a magyar Országgyűlés második kamarája, a Felsőház.⁴

Európában akkorra már csak kevés helyen volt a régi Főrendiházhoz hasonló arisztokratikus második kamara (Anglia, Spanyolország), több helyen is valamiféle szenátus jellegű vagy a tartományok képviselőjét ellátó intézmény volt, de többnyire kevert felépítésű (választott és kinevezett tagokból álló) felsőházak voltak Európa-szerte. A magyar kormányzat a tradíciókat és a jogfolytonosságot szem előtt tartva, minél többet meg akart tartani az arisztokrácia és az egyházak képviselőiből, de haladva a változó időkkel, a törvényhatóságoknak (vármegyéknek és városoknak), valamint a társadalmi élet, a tudományok prominenseinek is helyet szándékozott adni az új magyar Felsőházban.⁵

Az újonnan létrehozott Felsőházban a következő csoportok kaptak helyet:⁶

1. Hivatal és méltóságok alapján: a zászlósurak (amíg el nem fogytak),⁷ a főbb bíróságok vezetői, a „keresztény egyházak rangidősebbjei” (római katolikus érsekek, püspökök, főapátok, református és evangélikus püspökök és főgondnokok, görög katolikus püspökök) és a két zsidó főrabbi.
2. Választott arisztokraták és a Habsburg-ház Magyarországon élő tagjai (a 2000 pengő földadó érték feletti jövedelemmel rendelkező arisztokraták választhattak maguk közül tagokat, mindig feleannyit, mint a törvényhatóságok küldöttei összesen).
3. Városi és vármegyei törvényhatóságok küldöttei (4:1 arányban a képviselőházba küldött tagok szerint).

³ A Felsőház történetének feldolgozása Püski Levente történész érdeme: Püski Levente, *Társadalmi érdekképviselet és konzervativizmus: A felsőház felépítése a Horthy-korszakban*. (Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó, 1996) és Uő., *A magyar Felsőház története 1927–1945*. (Budapest: Napvilág Kiadó, 2000).

⁴ A második kamara történeti áttekintése: Püski, *A magyar Felsőház története...*, 11–19.)

⁵ Püski Levente szellemes megállapítása szerint a magyar Felsőház-felépítését, összeállítását tekintve—a külföldi intézmények közül leginkább a román szenátushoz hasonlított, amelyet persze a korabeli felsőházi tagok erélyesen kikértek volna maguknak.

⁶ Püski, *A magyar Felsőház története...*, 19–20.

⁷ Az ország zászlósi hagyományosan az országbíró, főtárnokmester, főudvarmester, főpohárnokmester, főlovászmester, főasztalnokmester (más néven: főétekgőgő), főajtónállómester. Ezeknek a középkori eredetű méltóságoknak szerepük csupán a koronázáson van. Mivel a kinevezésük királyi felségjog, 1920 után király hiányában elfogytak (az utolsó zászlósúr, herceg Festetics Tasziló főudvarmester 1933-ban hunyt el).

4. Szervezetek és intézmények képviselői. A törvény megfogalmazása szerint: „[...] a mezőgazdaságnak, az iparnak és a kereskedelemnek, a tudománynak, a művészetnek és a közművelődésnek, s általában a különböző élethivatásoknak ebben a törvényben meghatározott szervezetei és intézményei.”⁸ Lásd lentebb.
5. Az államfő legfeljebb 40 tagot nevezhetett ki, ezen kinevezések élethosszigan szóltak. Ahogyan a régi Főrendiháznál, itt is valamiféle korrekciós keretként szolgált (így lett pl. miniszterelnöksége után felsőházi tag, azaz a törvényhozás tagja továbbra is gróf Bethlen István).

Az 1938-tól a revíziós sikerek révén visszakerült országrészekből szintén kinevezett (behívott) felsőházi tagok kerültek be, főként korábbi kisebbségi magyar vezetők, de ilyen kinevezéssel gesztust lehetett tenni az egyes nemzetiségek magyarsághoz lojális személyiségeinek kinevezésével (pl. Csirics Irenej újvidéki görögkeleti püspök is felsőházi tag lett 1943-tól).

A negyedik kategóriában megjelöltekkel, a szervezetek és intézmények képviselőivel kapcsolatos elveket, tehát azt, hogy mely szervezetek és hány tagot delegálhatnak a Felsőházba, a törvény a következőképpen határozta meg:

„A felsőházba tagokat választanak a következő szervezetek és intézmények:

- az országos mezőgazdasági kamara hat tagot;
 - a kereskedelmi és iparkamarák együttesen hat tagot;
 - az ügyvédi kamarák együttesen két tagot;
 - a kir. közjegyzői kamarák együttesen egy tagot;
 - a mérnöki kamarák együttesen egy tagot;
 - a vitézi szervezet egy tagot;
 - a Magyar Tudományos Akadémia három tagot;
 - a budapesti királyi magyar Pázmány Péter Tudományegyetem mindegyik kara külön egy-egy tagot;
 - a budapesti királyi magyar tudományegyetemi közgazdaságtudományi kar egy tagot;
 - a többi magyar királyi tudományegyetem egy-egy tagot;
 - a magyar királyi József Műegyetem egy-egy tagot;
 - az Országos Magyar Gyűjteményegyetem egy tagot;
 - a magyar királyi bányamérnöki és erdőmérnöki főiskola egy tagot;
 - a budapesti magyar királyi állatorvosi főiskola egy tagot;
 - a gazdasági akadémiák együttesen egy tagot;
 - az Országos magyar királyi képzőművészeti főiskola egy tagot;
 - az Országos magyar királyi zeneművészeti főiskola egy tagot;
 - a budapesti áru- és értéktőzsde egy tagot; végül
- egyéb élethivatásoknak törvényalkotta olyan szervezetei és intézményei, amelyeket külön törvény ezzel a joggal ezután felruház, a külön törvényben megszabott számú tagot.”⁹

⁸ 1926. évi XXII. tc. 3. rész, 6. §., 3. pont.

⁹ 1926. évi XXII. tc. 3. rész, 19. §.

Mint látható, a törvény – nyitva hagyva a bővítés lehetőségét – azt is kilátásba helyezte, hogy később – újabb, módosító törvényekkel – más szervezetek és intézmények is felsőházi képviselőkhöz jussanak. Azonban utóbb ezzel a törvényalkotási lehetőséggel többnyire nem éltek, hanem sokkal egyszerűbb módon, államfői kinevezésekkel oldották meg új érdekcsoportok felsőházi képviselését.¹⁰

A felsőházi választások az 1926-as évben zajlottak le, és a Felsőház 1927. január 25-én, az országgyűlési ciklus indulásával kezdte meg működését. Az induláskor minden szervezet és intézmény választott felsőházi póttagot is.¹¹ Később – mivel valószínűleg ezt már nem erőltették – többnyire nem éltek a „várományos” póttag választásának lehetőségével, hanem a tagsági hely megüresedésével egyszerűen új választást rendeztek.

A lemondás vagy halálozás miatt megüresedett felsőházi helyet a felsőoktatási intézmények – hasonlóan akár a törvényhatóságokhoz – nem siettek betölteni, gyakran fél vagy egy egész év is eltelt, mire volt újra felsőházi képviselő. A választás ellen a Közigazgatási Bíróságnál lehetett panasszal élni, amelynek kivizsgálása akár egy egész évet is igénybe vehetett.¹² További idővesztéseget jelenthetett az eljárásrend, mivel a megválasztott tagok előbb a Felsőház Igazoló Bizottságának nyújtották be a megbízólevelüket és a bizottság javaslatát a Felsőház csak a következő ülése fogadta általában el.

A Horthy-korszak parlamentje Felsőháza tevékenységének végső dátumaként 1944. november 2-át határozhatjuk meg, mert akkor jelentették be Horthy Miklós kormányzó lemondását és Szálasi Ferenc hatalomátvételét, illetve akkor mutatkozott be a nyilas minisztertanács. A későbbi eseményekben – még Budapesten, majd menekülve Sopronban – már csak kevés, 20-30 felsőházi tag vett részt, és közöttük nem tudunk felsőoktatási szereplőről.¹³

A tudományos és oktatási intézményeknél általánosságban elmondható, hogy igyekeztek a rangidős vagy a legtekintélyesebb tagjukat delegálni a Felsőházba, amely még inkább erősítette a Felsőház „elit” vagy „szakmai” jellegét. Ez részben cél is volt a Felsőház létrehozásánál, hogy a politikusokból álló Képviselőházzal szemben a szakmaiságot képviselje.

¹⁰ Pl. Wünscher Frigyes, a Hangya Szövetkezet alelnök-vezérigazgatójának 1943. februári kinevezése. Kinevezését a Hangya igazgatósága járta ki, amely 1942 tavaszán kérte a miniszterelnököt, hogy járjon közbe ebben az ügyben. Előadták, hogy életútja, felkészültsége, a Hangyával kapcsolatos óriási érdemei, elméleti és tudományos munkássága alapján őt tartják a legalkalmasabbnak arra, hogy a Felsőházban az elhunyt Balogh Elemér után a szövetkezeti ügyet képviselje. SIMON István, „Egy keresztény-nemzeti „csúcsmenedzser”, Wünscher Frigyes”. *Múltunk* 2. sz. (2006): 48.

¹¹ Pl. a Magyar Tudományos Akadémia Fináczy Ernőt, a Gyűjteményegyetem Hóman Bálintot, a Zene-művészeti Főiskola Bartók Bélát. Ők azonban már sosem lettek felsőházi tagok.

¹² Két ilyen eset történt: 1938-ban a debreceni, 1943-ban a kolozsvári egyetem választása ellen nyújtottak be panaszt.

¹³ PÜSKI, *A magyar Felsőház története...*, 149–150.

*A Magyar Tudományos Akadémia és a budapesti
Pázmány Péter Tudományegyetem*

A három helyet is kapó Magyar Tudományos Akadémia két bölcsészt, Berzeviczy Albert történészt, az Akadémia elnökét és az idős Szinnyi József nyelvészt; valamint a vegyész Ilosvay Lajost küldte a Felsőházba. Haláluk után¹⁴ helyükre ugyancsak két bölcsész (Voinovich Géza irodalmár és Kornis Gyula filozófus) és egy természettudós (Vendl Aladár geológus) került. A póttagok közül Fináczy Ernő neveléstörténész neve a legismertebb.

Az ország első egyetemének tekintett budapesti királyi magyar Pázmány Péter Tudományegyetem mindegyik kara delegálhatott a Felsőházba képviselőt.

A római katolikus Hittudományi Kar egyszerően a rangidős professzorát küldte be: először Wolkenberg Alajost, majd az ő 1935-ös halála után Trikál Józsefet. Trikál 1944 szeptemberi nyugdíjba vonulása után pedig Pataky Arnoldot, aki „[... a] Szálasi-rendszer egyetlen [?!] felsőházi ülésén fölszólalt a rendszer embertelenségei ellen.”¹⁵

A Jog- és Államtudományi Kar részéről a kezdetekkor, 1927 januárjában az idős verseghi Nagy Ferenc kereskedelmi jogász lett a tag, de ő 1928 szeptemberében elhunyt. Ezután már végig, 1944 novemberéig Tomcsányi Móric, az elismert közjogász volt a felsőházi tag. Tomcsányi már közreműködött a felsőházi törvény létrehozásában is, és végig az egyik legelismertebb közjogi szaktekintélynek számított a Felsőházban. Mivel hosszú ideig volt képviselő, valószínűleg a jogi kar tanácsa felkészült arra, hogy nyugdíjba vonulhat vagy betegség akadályozhatja, ezért – a többi budapesti egyetemi kartól eltérően, akiknek nem volt póttagjuk – Moór Gyula jogfilozófus személyében választottak póttagot.¹⁶

Az Orvostudományi Kar elsőként az idős Hoór Károly szemészt küldte be, de ő még 1927 decemberében elhunyt. 1928-tól 1934-es nyugdíjazásáig Lenhossék Mihály anatómus (Szent-Györgyi Albert nagybátyja), majd 1934-től 1938-as nyugdíjazásáig Nékám Lajos bőrgyógyász volt a tag, 1938-tól 1944 végéig Bakay Lajos sebészprofesszor képviselte a budapesti orvosi kart.¹⁷

A Bölcsészettudományi Kar mindvégig bölcsészt küldött be, a természettudósok e tekintetben háttérbe voltak szorítva. 1927-től 1934-es nyugdíjazásáig a germanista Petz Gedeon volt a tag, majd a nyelvész Gombocz Zoltán, aki viszont 1935 májusában

¹⁴ A pontosság kedvéért megjegyzem, hogy a 86 éves Szinnyi József nem haláláig volt tag, hanem halála előtt két nappal lemondott felsőházi tagságáról, amelyet 16 éven át viselt.

¹⁵ *Magyar Katolikus Lexikon*, főszerk. Diós István (Budapest: Szent István Társulat, 2005). 10:666. <http://lexikon.katolikus.hu/P/Pataky.html> (Letöltés: 2018. november 20.)

¹⁶ 1927 januárjától 1933. áprilisi haláláig Concha Győző budapesti egyetemi alkotmányjogász, illetve 1943. február 5-től kinevezett felsőházi tag volt sikabonyi Angyal Pál budapesti büntetőjogász professzor is.

¹⁷ A Felsőház tagja volt 1927–1944 között, tehát a teljes időtartam alatt a kinevezettek között tolcsvai báró Korányi Sándor budapesti belgyógyász-professzor is.

váratlanul elhunyt. Ezután a Felsőház megszűnéséig Domanovszky Sándor történész töltötte be a posztot.

A vidéki egyetemek

A vidéki egyetemek a felsőházi törvény értelmében egy-egy főt adhattak felsőházi tagnak. A budapesti egyetem karonként adhatott egyet, az amúgy is két taggal rendelkező Műegyetem az 1934-ben történt átszervezésekor a beléje olvasztott budapesti tudományegyetemi Közgazdaságtudományi Kar, Állatorvosi Főiskola, soproni Erdészeti és Bányászati Főiskola egy-egy tagját is átvette. Ez olyan aránytalanságot szült, amelyet a pécsi egyetem képviselője, Pröhle Károly 1942. október 27-én fel is vetett a költségvetési törvény tárgyalása során:

„Az érvényben lévő 1926: XXII. tc. értelmében a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem minden kara külön-külön választ egy-egy tagot az országgyűlés felsőházába, A József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen annak újjászervezése óta ugyancsak az a helyzet, hogy minden egyes kar külön küldhet egy-egy tagot az országgyűlés felsőházába. A két budapesti egyetem tehát 4+5, vagyis összesen kilenc taggal van képviselve az országgyűlés felsőházában. A vidéki egyetemeknél ezzel szemben az a helyzet, hogy azok nem fakultásonként, hanem egészükben küldenek egy-egy tagot az országgyűlés felső házába és így a vidéki egyetemek által a felsőházba választott tagok száma együttléve annyi, mint a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem által választott tagok száma és eggyel kevesebb, mint a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem által a felsőházba küldött tagok száma.”¹⁸

Pröhle megoldásként azt javasolta, hogy

„[...] a vidéki egyetemek mindegyike egy-egy tag helyett két-két tagot küldhessen az országgyűlés felsőházába. Ennek a módosításnak elfogadása esetén a helyzet akként alakul, hogy a budapesti két egyetem összesen 9 taggal, a vidéki egyetemek pedig összesen 8 taggal volnának képviselve a felsőházban.”

Szinyei Merse Jenő vallás- és közoktatásügyi miniszter válaszában kifejtette, hogy bár elismeri az aránytalanságot, de más szervezetek és intézmények is igényt tartanak felsőházi tagságra és a Felsőház kibővítésére vonatkozó egész komplex kérdést majd a háború után kívánják rendezni...

A szegedi Ferenc József Tudományegyetemen bő két év alatt négyszer rendeztek felsőházi tagválasztást. A megalakulástól, 1927 januárjától Tóth Károly perjogász pro-

¹⁸ Pröhle Károly felszólalása a Felsőház 1942. október 27-i 73. ülésén. in *Felsőházi Napló 1939–1944*, III., 186.

fessor volt a tag, de ő 1928 áprilisában váratlanul elhunyt. Utódja Kolosváry Bálint magánjogász lett, de őt novemberben áthelyezték a pesti egyetemre. 1928 decemberében Szandtner Pál politikaprofesszort választották meg, de 1929 februárjában őt is áthelyezték Budapestre. 1929 júniusában Menyhárh Gáspár magánjogászt választották felsőházi taggá, ő 1932 végéig, az új választásig töltötte be a posztot. Ezután az orvosi karhoz került a kandidálás, 1933 januárjától 1938-as haláláig Berecz János nőgyógyász-professzor volt a tag. Őt követve – a Ferenc József Tudományegyetem Kolozsvárra való visszaköltözéséig – Szent-Györgyi Albert lett a képviselő. Ki más lett volna a szegedi egyetem legtekintélyesebb alakja, mint Szent-Györgyi, különösen két évvel a Nobel-díj elnyerése után?

Az 1940 októberében újonnan alapított szegedi Horthy Miklós Tudományegyetemen sokáig húzódott a felsőházi tag megválasztása: csak 1942 novemberétől volt felsőházi tag Halasy-Nagy József filozófiaprofesszor személyében, ő 1944 végéig maradt is.

A debreceni Tisza István-Tudományegyetemen karonként haladva választottak felsőházi tagot: elsőként három évig a református teológiai karon működő Pokoly József egyháztörténész, majd őt követve öt évig a magánjogász Tóth Lajos (Tóth Károly szegedi jogászprofesszor, korábbi felsőházi tag testvére) volt a küldött. Tóth 1936. novemberi halála után a bőrgyógyász Neuber Edét választották meg. Neubert azonban 1938 nyarán áthelyezték a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemre, helyette Hüttl Tivadar sebészprofesszort, addigi póttagot küldték be. A Bölcsészettudományi Kar azonban ezzel nem értett egyet, úgy gondolták, most már ők volnának soron és Csúry Bálint nyelvészprofesszort akarták tagnak. A Közigazgatási Bíróságon megtámadták a választást, de a bíróság elutasította a panaszt, így maradt 1944 végéig Hüttl maradhatott a Felsőház tagja.¹⁹

A pécsi Erzsébet Tudományegyetem képviselője 1927 elejétől 1942. februári nyugalomba vonulásáig Pekár Mihály élettan-professzor volt, aki a pozsonyi egyetem Budapestre menekítésében, majd Pécssett való elhelyezésében szerzett elvülhetetlen érdemeket. 1942 októberétől 1944 végéig Pröhle Károly, a Sopronba kihelyezett evangélikus hittudományi kar rendszeres teológia-professzora a felsőházi tag.

Az 1940-ben újjászervezett kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen már nagyon hamar, 1941 februárjától volt felsőházi tag Miskolczy Dezső ideggyógyász-professzor és póttag, Búza László jogászprofesszor személyében. Azonban itt is megtámadták a Közigazgatási Bíróságon az eredményt, és a bíróság 1943 decemberében megsemmisítette a választást. Fél év múlva, 1944 júniusától lett a kolozsvári egyetemnek felsőházi képviselője, mégpedig György Lajos irodalomtörténész, 1944 végéig.

¹⁹ „[...] a m. kir. Közigazgatási Bíróságtól vett értesítések szerint a debreceni m. kir. Tisza István Tudományegyetem részéről dr. Neuber Edének felsőházi taggá és dr. Hüttl Tivadarnak póttaggá történt megválasztása ellen, [...] a m. kir. Közigazgatási Bírósághoz panaszok érkeztek.” Beöthy László alelnök bejelentése. *Felsőházi Napló 1935–1939*, III., 100.

Műegyetem

Sajátos helyzetben volt a József-Műegyetem, amely eredetileg két képviselőt kapott: 1927 januárjától Szarvasy Imre, az elektrokémia és Szily Kálmán, a mechanika professzora volt a két tag. Szily minisztériumba való berendelése után helyét 1930 decemberében Hüttl Dezső, az újkori építéstan tanára foglalta el. 1932 végén váltás történt, Szarvasy helyére 1933. január 1-jével Zelovich Kornélt, a közlekedésügy és vasútépítéstan professzorát küldték be.

A Műegyetem átszervezése 1934-ben jelentős változásokat hozott: az 1934. évi X. törvénycikk beintegrálta a Műegyetembe az Állatorvosi Főiskolát, a soproni (Selmecbányáról menekült) Erdészeti- és Bányászati Főiskolát és a Pázmány Péter Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karát, így létrehozva 1934. szeptember 1-jével a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemet. A betársult intézmények mindegyikének volt egy-egy felsőházi képviselője, amelyekkel a Műegyetemé ötre emelkedett.

Az Állatorvosi Főiskolán 1927-től 1933-as nyugdíjazásáig Hutýra Ferenc, a belgyógyászat professzora és a főiskola rektora, majd 1934-ben a belklinikán utódjának kinevezett Marek József volt a képviselő.

A soproni Erdészeti és Bányászati Főiskolát egy évig, lemondásáig Mihalovits János, a bányajog, majd 1928 elejétől Fekete Zoltán, az erdőrendezés-tan nyilvános rendes tanára képviselte.

A tudományegyetemi Közgazdaságtudományi Kar képviseletében gróf Teleki Pál, a gazdasági és politikai földrajz professzora foglalt helyet.

Bár az egyesülés 1934. szeptember 1-jével lépett életbe, a korábbi felsőházi tagok mandátuma csak október 31-ével szűnt meg.²⁰

Az újonnan létrehozott József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Gépészeti és Vegyészmérnöki Karát 1937 végéig Schimanek Emil, a gépszerkezettan professzora képviselte, majd 1938 elejétől 1939. szeptemberi elhunytáig 'Sigmond Elek, a mezőgazdasági kémiai technológia professzora. Az utódja Pogány Béla, a fizika nyilvános rendes tanára lett, aki 1943. decemberi halálzásáig töltötte be a tisztséget. Viszonylag hosszú idő múlva, csak 1944 szeptemberében lett új felsőházi képviselő vitéz Verebélly László, a villamosságtan tanára személyében, aki azonban már nem tudott jelentős tevékenységet kifejteni a novemberi felbomlásig.

A Mérnöki és Építésmérnöki Kart továbbra is Zelovich Kornél képviselte, egészen 1935 áprilisában bekövetkezett haláláig. Utána a Műegyetemet korábban is képviselő Hüttl Dezső professzor következett, aki 1940 júniusában vonult nyugalomba. Végül 1940 novembere és 1944 novembere között Mihailich Győző, a hídpítéstan nyilvános rendes tanára volt a képviselő.

²⁰ A budapesti m. kir. József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem 1934. szept. 1-jével történő létesítéséről szóló 1934: X. t.-c. 11. §-ának 3. bekezdése értelmében a jogelőd felsőoktatási intézmények által annakidején megválasztott felsőházi tagok tagsága 1934. november 1-jével szűnt meg.

Az Állatorvosi Főiskolából Mezőgazdaságtudományi és Állatorvosi Karrá előlépett tagintézményt továbbra is Marek József képviselte 1935. szeptember 1-jei nyugalmába vonulásáig. Két évig Doby Géza, az agrokémia, majd 1938 elejétől Zimmermann Ágoston, az állatorvosi leíró és tájbonctan professzora volt a tag 1944 végéig.

Az Erdészeti és Bányászati Főiskolából Bánya-, Erdő- és Kohómérnöki Kar lett, a képviselőt a továbbiakban is Fekete Zoltán látta el 1937 végéig. 1938 elejétől 1944 novemberéig Cotel Ernő, a vaskohászati tanszék professzora volt a felsőházi tag.

A Közgazdaságtudományi Karon az egyesítés után is Teleki Pál volt a képviselő, amíg ki nem nevezték vallás- és közoktatásügyi miniszterré, ekkor értelemszerűen le kellett mondania felsőházi tagságáról. Utódja decembertől Fellner Frigyes, a közgazdasági politika és pénzügytan tanára lett, 1941. júniusi lemondásáig. Végül a kart 1941 júliusától 1944 novemberéig báró Kaas Albert, a közjog és az összehasonlító államjog professzora képviselte. Kaas Albert volt az egyetlen a felsőoktatási intézmények képviselői közül, aki tisztséget is vállalt a második kamarában: 1943. november 18-tól 1944. november 3-ig a Felsőház nyolc jegyzőjének egyike volt, a nyilas hatalomátvétel miatt azonban ő is tüntetőleg lemondott.

További felsőoktatási és tudományos intézmények

A Felsőházat létrehozó 1926. évi XXII. törvény cikk szerint a fentebb említetteken kívül egy-egy tagsági helyet kapott a Képzőművészeti Főiskola és a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola is.

A Képzőművészetit először Lyka Károly művészettörténész és festőművész, 1933 elejétől Réti István festőművész, 1938 decemberétől Andretti Károly műépítész és művészettörténész, végül 1943 februárjától 1944 novemberéig Rudnay Gyula szobrászművész képviselte. A Zeneművészetinek előbb Hubay Jenő hegedűművész, majd nyugdíjazása után 1936 októberétől Dohnányi Ernő zongoraművész volt a felsőházi képviselője.²¹

A mezőgazdasági akadémiák a fentebbi törvény szerint együttvéve egy taggal képviselheték magukat. 1927-ben Ruffy-Varga Kálmán debrecen-pallagi gazdasági akadémiai tanár volt a tag 1935. augusztusi nyugdíjazásáig, majd 1936 márciusától 1944 végéig Groffits Gábor, a magyaróvári Gazdasági Akadémia (1942-től a neve Mosonmagyaróvári Mezőgazdasági Főiskola) tanára és igazgatója, illetve 1942-től dékánja.

Külön hely jutott a budapesti főbb múzeumokat és az Országos Levéltárat magában foglaló ún. Gyűjteményegyetemnek.²² Itt előbb Csánki Dezső, az Országos Levéltár fő-

²¹ A Zeneművészeti Főiskola felsőházi póttagja 1927-től Bartók Béla volt, de ő végül nem jutott be a Felsőházba.

²² Az 1922. évi XIX törvény cikk hozta létre a Gyűjteményegyetemet, amelynek részei az Országos Levéltár, a Nemzeti Múzeum, a Szépművészeti Múzeum, az Iparművészeti Múzeum és a Pázmány Péter Tudományegyetem Könyvtára.

igazgatója volt a tag 1932. októberi nyugdíjazásáig, majd 1933 elejétől Petrovics Elek, a Nemzeti Múzeum ügyvezető alelnöke. 1934. szeptember 1-jével (a Műegyetem át-szervezésével egyidőben) megszűnt a Gyűjteményegyetem, viszont a tagsági hely meg-maradt a fentebbi intézmények számára. Továbbra is Petrovics Elek maradt a képviselő 1935. júliusi nyugdíjazásáig, majd 1936 márciusától 1942 végéig gróf Zichy István ös-történész, művelődéstörténész, a Nemzeti Múzeum főigazgatója volt a tag. Végül 1943 februárjától 1944 végéig Pasteiner Iván, az egyetemi könyvtár főigazgatója képviselte az intézményegyüttest a Felsőházban.

Az orvostársadalom szerveződésének megjelenése a Felsőházban

Az orvostársadalom 1920-as évekbeli szervezetének, az Országos Orvosszövetségnek a képviseletét érdekes módon a felsőházi törvény nem az intézmények kategóriában rendezte, hanem az államfő által kinevezettekhez (23. §.) még egy paragrafust (24. §.) toldott, amely ezt mondja ki: *„Az államfő a 23. §. alapján kinevezetteken felül az orvosi kamarák megalakulásáig a minisztérium előterjesztésére egy felsőházi tagot nevez ki az Országos Orvosszövetség által e célra közgyűlési határozattal javaslatba hozott három jelölt közül.”*²³ 1927-től 1932-ig Gerlóczy Zsigmond bőrgyógyász, a Szent Rókus Kórház főorvosa volt a képviselő, majd 1932–1937 között a gyomorvarrógépéről ismert Hütl Hümér (1868–1940) sebész, nyugalmazott főorvos.

Az orvosi rendtartásról szóló 1936. évi I. törvénycikk I. fejezetében létrehozta az orvosi kamarákat. Ugyanezen törvény intézkedett a felsőházi képviseletről is: *„Az országos közgyűlés a kamarai tagok közül két felsőházi tagot és két póttagot választ. Az egyik tagot és az egyik póttagot azok közül kell választani, akik valamely vidéki kamara tagjai.”*²⁴ A szervezési munkálatok befejezése után, 1937 októberétől lett két képviselője az Orvosi Kamarának, akik közül az egyiket a vidéki orvosi kamarák, a másikat a fővárosi orvosi kamara képviseletében választották meg. A vidéki kamarák képviselője vitéz Meskó Zoltán orvos-tábornok lett (aki nem keverendő össze a hasonló nevű szélsőjobboldali országgyűlési képviselővel) és aktív közreműködője, gyakori felszólalója lett az amúgy passzív Felsőháznak. A budapesti kamarát előbb a nagy tekintélyű Verebély Tibor sebészprofesszor képviselte, majd az ő 1941. márciusi váratlan halála után helyére az addigi póttag, Orsós Ferenc törvényszéki orvostani professzor került.

²³ 1926. évi XII. tc. 1. fejezet, 7. rész, 24. §., 1. bekezdés.

²⁴ 1936. évi I. tc., 6. fejezet (vegyes rendelkezések), 58. §., 1. bekezdés.

Adalékok és epilógus

Mindenképpen említésre méltó még, hogy a tudományos és felsőoktatási intézmények mellett a kinevezettek sorában is helyet foglalt néhány professzor.²⁵

Már 1913–1918 között is tagja volt a Főrendiháznak a legendás közigazgatási jogász, Concha Győző, majd 1927-től felsőházi tag lehetett 1933 áprilisában bekövetkezett haláláig. A megalakulástól kezdve 1944. áprilisi haláláig kinevezett tag volt báró Korányi Sándor budapesti belgyógyászprofesszor. 1943 februárjában nyertek élethossziglani kinevezést Angyal Pál budapesti büntetőjogász és id. Boér Elek nyugalmazott szegedi közigazgatási jogi professzor.

Összességében elmondható, hogy a felsőoktatási és tudományos intézmények képviselői a Felsőház tagjainak kb. 5-10%-át tették ki, így nem képviselhettek nagyobb politikai erőt, de szakmai kérdésekben mindig hozzászóltak és szaktudásukkal igyekeztek a törvényhozást befolyásolni úgy, hogy a születő törvények az élethez és az ország gazdasága-társadalma valós igényeihez közelebb kerüljenek. A következő évi költségvetés tárgyalásakor minden évben sokuk felszólalt, amelyben a küldő intézményük fejlesztésére, felszerelési hiányosságaik pótlására hívták fel a figyelmet.

Melléklet

A FELSŐHÁZI TAGOK ARCHONTOLÓGIÁJA

Magyar Tudományos Akadémia

Dr. berzeviczei és kakaslomniczi

Berzeviczy Albert 1927. I. 25.–1936. III. 22. (†)

Dr. nagyilosvai Ilosvay Lajos 1927. I. 25.–1936. IX. 30. (†)

Dr. Szinnyei József 1927. I. 25.–1943. IV. 12.

Dr. Voinovich Géza 1936. IV. 28.–1944. XI.

Dr. Vendl Aladár 1937. III. 11.–1944. XI.

Dr. Kornis Gyula 1943. IV. 14.–1944. XI.

Budapesti kir. m. Pázmány Péter Tudományegyetem**Hittudományi Kar**

Dr. Wolkenberg Alajos ny. r. tanár 1927. I. 25.–1935. VIII. 29. (†)

Dr. Trikál József ny. r. tanár 1935. XI. 20.–1944. VIII. 31.

Dr. pujoni Pataky Arnold ny. r. tanár 1944. IX. 1.(?)–1944. XI.

²⁵ Még a városok képviselői között is találunk egyetemi professzort: Debrecent 1927–1930 és 1942–1944 között Szentpéteri Kun Béla itteni egyházjogász tanár, Hódmezővásárhelyt 1927-től 1930-ig a hódmezővásárhelyi születésű id. Imre József kolozsvári, majd szegedi szemészprofesszor képviselte.

Jog- és Államtudományi Kar

- Dr. verseghi Nagy Ferenc ny. r. tanár 1927. I. 25.–1928. IX. 8. (†)
 Dr. tomcsányi Tomcsányi Móric
 ny. r. tanár 1928. XII. 12.–1944. XI.

Orvostudományi Kar

- Dr. horóczy Hoór Károly ny. r. tanár 1927. I. 25.–1927. XII. 15. (†)
 Dr. Lenhossék Mihály ny. r. tanár 1928. II. 16.–1934. I. 30.
 Dr. Nékám Lajos ny. r. tanár 1934. XII. 5.–1938. VI. 30.
 Dr. Bakay Lajos ny. r. tanár 1938. XII. 2.–1944. XI.

Bölcsészettudományi Kar

- Dr. Petz Gedeon ny. r. tanár 1927. I. 25.–1934. VI. 30.
 Dr. Gombocz Zoltán ny. r. tanár 1934. XII. 5.–1935. V. 1. (†)
 Dr. Domanovszky Sándor ny. r. tanár 1935. XI. 20.–1944. XI.

Közgazdaságtudományi Kar (1934. VIII. 31-ig)

- Dr. széki gróf Teleki Pál ny. r. tanár 1927. I. 25.–1934. X. 31.²⁶

*

Szegedi m. kir. Ferenc József Tudományegyetem

- Dr. Tóth Károly ny. r. tanár 1927. I. 25.–1928. IV. 21. (†)
 Dr. kolozsvári Kolosváry Bálint
 ny. r. tanár 1928. VI. 13.–1928. XI. 16.
 Dr. Szandtner Pál ny. r. tanár 1928. XII. 12.–1929. II. 4.
 Dr. Menyhárh Gáspár ny. r. tanár 1929. VI. 19.–1932. XII. 31.
 Dr. Berecz János ny. r. tanár 1933. I. 1.–1938. X. 6. (†)
 Dr. nagyrapolti Szent-Györgyi Albert
 ny. r. tanár 1939. IV. 27.–1940. XI. 22.

Debreceni m. kir. Tisza István Tudományegyetem

- Dr. Pokoly József ny. r. tanár 1927. I. 25.–1930. VIII. 31.
 Dr. Tóth Lajos ny. r. tanár 1931. II. 7.–1936. XI. 25. (†)
 Dr. Neuber Ede ny. r. tanár 1937. III. 11.–1938. IX. 17.
 Dr. Hüttl Tivadar ny. r. tanár 1938. XII. 2.–1944. XI.

Pécsi m. kir. Erzsébet Tudományegyetem

- Dr. Pekár Mihály ny. r. tanár 1927. I. 25.–1942. II. 28.
 Dr. Pröhle Károly ny. r. tanár 1942. X. 9.–1944. XI.

²⁶ Lásd a 20. lábjegyzetet!

Kolozsvári m. kir. Ferenc József Tudományegyetem

- Dr. Miskolczy Dezső ny. r. tanár 1941. II. 10.–1943. XII. 21.
 Dr. György Lajos ny. r. tanár 1944. VI. 2.–1944. XI.

Szegedi m. kir. Horthy Miklós Tudományegyetem

- Dr. Halasy-Nagy József ny. r. tanár 1942. X. 9.–1944. XI.

*

Budapesti m. kir. József Nádor Műegyetem (1934. IX. 1-ig)

- Dr. nagyszigethi Szily Kálmán
 ny. r. tanár 1927. I. 25.–1930. VIII. 7.
 Dr. Szarvasy Imre ny. r. tanár 1927. I. 25.–1932. XII. 31.
 Dr. Hüttl Dezső ny. r. tanár 1930. XII. 10.–1934. X. 31.²⁷
 Dr. Zelovich Kornél ny. r. tanár 1933. I. 1.–1934. X. 31.

**Budapesti m. kir. József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Gépészeti és Vegyész-mérnöki Kara**

- Dr. Schimanek Emil ny. r. tanár 1934. XI. 1.–1937. XII. 31.
 Dr. alsószentmihályfalvi
 'Sigmund Elek ny. r. tanár 1938. I. 1.–1939. IX. 30. (†)
 Dr. Pogány Béla ny. r. tanár 1939. XI. 23.–1943. XII. 23. (†)
 Dr. vitéz verebélyi Verebély László
 ny. r. tanár 1944. IX. 21.–1944. XI.

**Budapesti m. kir. József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Mérnöki és Építészmérnöki Kara**

- Dr. Zelovich Kornél ny. r. tanár 1934. XI. 1.–1935. IV. 10. (†)
 Dr. Hüttl Dezső ny. r. tanár 1935. V. 16.–1940. VI. 30.
 Dr. Mihailich Győző ny. r. tanár 1940. XI. 22.–1944. XI.

**Állatorvosi Főiskola (1934. IX. 1-től: budapesti m. kir. József Nádor
Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Mezőgazdasági és Állatorvosi Kara)**

- Dr. szepeshelyi Hutýra Ferenc
 ny. r. tanár 1927. I. 25.–1933. VIII. 31.
 Dr. Marek József ny. r. tanár 1934. III. 23.–1934. X. 31.
 Dr. Marek József ny. r. tanár 1934. XI. 1.–1935. VIII. 31.
 Dr. feöldi Doby Géza ny. r. tanár 1935. XI. 20.–1937. XII. 31.
 Dr. Zimmermann Ágoston ny. r. tanár 1938. I. 1.–1944. XI.

²⁷ Lásd előző lábjegyzetet!

Soproni Erdészeti és Bányászati Főiskola

(1934. IX. 1-től: budapesti m. kir. József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Bánya-, Kohó- és Erdőmérnöki Kara)

Dr. Mihalovits János ny. r. tanár	1927. I. 25.–1928. I. 4.
Dr. Fekete Zoltán ny. r. tanár	1928. III. 21.–1934. X. 31.
Dr. Fekete Zoltán ny. r. tanár	1934. XI. 1.–1937. XII. 31.
Dr. Cotel Ernő ny. r. tanár	1938. I. 1.–1944. XI.

Budapesti m. kir. József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Gazdaságtudományi Kara

Dr. széki gróf Teleki Pál ny. r. tanár	1934. XI. 1.–1938. V. 14.
Dr. németvölgyi Fellner Frigyes ny. r. tanár	1938. XII. 2.–1941. VI. 30.
Dr. rewentlowi báró Kaas Albert ny. r. tanár	1941. VII. 19.–1944. XI.

*

Országos m. kir. Képzőművészeti Főiskola

Lyka Károly művészettörténész, festőművész, r. tanár	1927. I. 25.–1932. XII. 31.
Réti István festőművész, r. tanár	1933. I. 1.–1938. VII. 31.
Andreetti Károly művészettörténész, műépítész r. tanár	1938. XII. 2.–1943. I. 31.
Rudnay Gyula festőművész, r. tanár	1943. II. 19.–1944. XI.

Országos m. kir. Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola

Dr. szalatnai Hubay Jenő hegedűművész, r. tanár	1927. I. 25.–1936. VI. 30.
Dohnányi Ernő zongoraművész, r. tanár	1936. X. 21.–1944. XI.

Mezőgazdasági akadémiák képviselője

Dr. Ruffy-Varga Kálmán debreceni gazd. akadémiai tanár	1927. I. 25.–1935. VII. 31.
Dr. Groffits Gábor keszthelyi gazd. akadémiai tanár	1936. III. 11.–1944. XI.

Országos Magyar Gyűjteményegyetem

Dr. Csánki Dezső országos levéltári főigazgató	1927. I. 25.–1932. IX. 30.
---	----------------------------

Dr. Petrovics Elek
nemzeti múzeumi ügyvezető alelnök 1933. I. 1.–1934. VIII. 31.

Magyar Nemzeti Múzeum és Egyetemi Könyvtár

Dr. Petrovics Elek ügyvezető alelnök 1934. IX. 1.–1935. VI. 30.
Dr. zichi és vászonkeői
gróf Zichy István főigazgató 1936. III. 11.–1942. XII. 31.
Dr. Pasteiner Iván főigazgató,
egy. magántanár 1943. II. 19.–1944. XI.

Országos Orvosszövetség

(nem hivatalból, hanem a tagok közül kinevezett)

Dr. alsóviszokai Gerlóczy Zsigmond
főorvos, magántanár 1927. I. 25.–1932. I. 22.
Dr. Hüttl Hümér
kórházi főorvos, magántanár 1932. V. 7.–1937. III. 31.

Országos Orvosi Kamara

Dr. verebélyi Verebély Tibor
ny. r. tanár (budapesti) 1937. X. 26.–1941. III. 28. (†)
Dr. vitéz Meskó Zoltán
orvos-tábornok (vidéki) 1937. X. 26.–1944. XI.
Dr. Orsós Ferenc
ny. r. tanár (budapesti) 1941. VI. 30.–1944. XI.